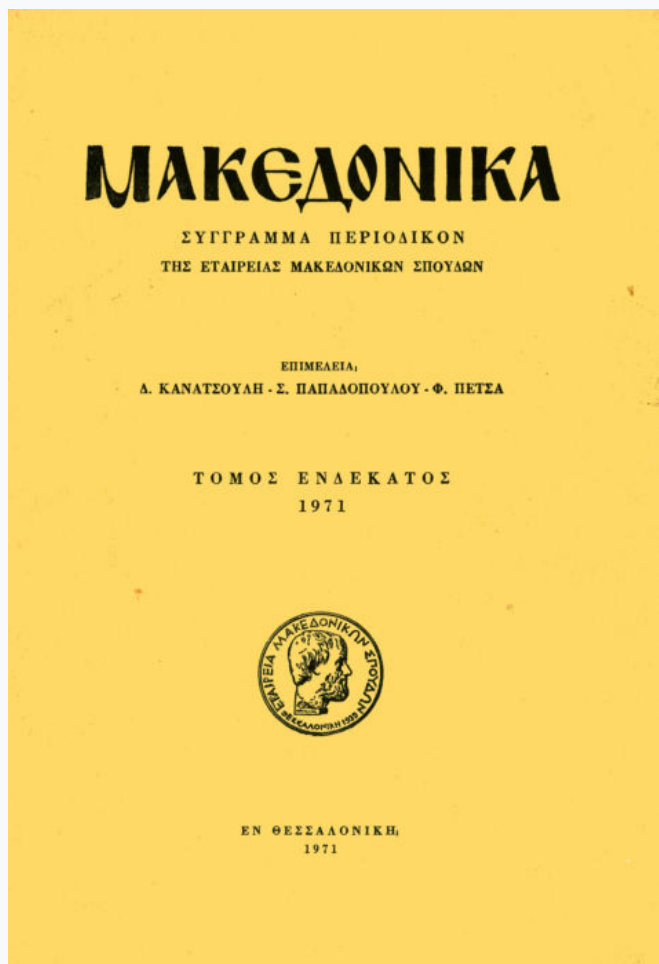

Μακεδονικά

Τόμ. 11, Αρ. 1 (1971)

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ανέκδοτος Ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, Μητροολίτου Βεροίας

Π. Β. Πάσχος

doi: [10.12681/makedonika.961](https://doi.org/10.12681/makedonika.961)

Copyright © 2015, Π. Β. Πάσχος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Πάσχος Π. Β. (1971). Γεωργίου Χ. Χιονίδη, Ανέκδοτος Ακολουθία του νεομάρτυρος Αρσενίου, Μητροολίτου Βεροίας. *Μακεδονικά*, 11(1), 447–449. <https://doi.org/10.12681/makedonika.961>

Διὰ τὸ πρῶτον ἀποφαίνεται ὅτι εἶναι ἀναμφισβήτητος ἡ ἀδιαφύλαξις τῆς ἐλληνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ μεγάλη προσφορά τῶν μορφωμένων ἀποφοίτων τοῦ κολλεγίου διὰ τὴν πνευματικὴν - ἐκπαιδευτικὴν ζωὴν τῆς ὑποδούλου πατρίδος τῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ δεύτερον ζήτημα ἐκφράζεται ἐπιφυλακτικῶς, ἐλλείπει καὶ συγκεκριμένων στοιχείων διὰ πολλοὺς ἐκ τούτων.

Ἡ λεπτομερὴς ἀναφορά εἰς τὰ περιεχόμενα τοῦ βιβλίου ἔδωσε, πιστευόμεν, μίαν εἰκόνα τῆς σπουδαιότητός του. Εἰς ταύτην συνετέλεσαν, ἡ ἀρίστη βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωσις τοῦ συγγραφέως, ἡ κατάλληλος χρησιμοποίησις καὶ ἀξιοποίησις τοῦ ἀρχαίου ὕλικου, ἡ κριτικὴ ἀξιολόγησις τῆς βιβλιογραφίας, ἡ ἐπιτυχὴς, μεθοδολογικῶς, διαίρεσις τῆς ὕλης καὶ διάρθρωσις τοῦ βιβλίου, ἡ σαφήνεια καὶ ἡ κριτικὴ ἱκανότης τούτου, δείγματα ἐπιμόνου καὶ πολυχρόνου ἐνασχολήσεως μὲ τὸ θέμα τῆς μελέτης, ὡς καὶ τῆς πνευματικῆς ὀριμότητός του. Λίαν ὀρθῶς, λοιπόν, ἡ Ε.Μ.Σ. περιέλαβε τὴν ἐξάιρετον καὶ ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν ἐργασίαν εἰς τὴν Μακεδονικὴν Βιβλιοθήκην τῆς (διότι ἡ χρησιμότης τοῦ βιβλίου τούτου, ὡς πηγῆς καὶ ὡς ὑποδειγματικῶς συγγραφέντος βοηθήματος, διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας εἶναι λίαν σημαντικὴ) καὶ ἐπιτυχῶς ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ τοῦ Πανεπιστημίου τῶν Ἰωαννίνων ἐξέλεξε, τὸν (φερέλπιδα καὶ ἡλικίας μόλις 33 ἐτῶν) συγγραφέα τῆς μελέτης αὐτῆς, ὡς καθηγητὴν τῆς.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Χ. ΧΙΟΝΙΔΗΣ

Γεωργίου Χ. Χιονίδη, 'Ανέκδοτος 'Ακολουθία τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, Μητροπολίτου Βεροίας, Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 34.

Εὐτυχῶς ποῦ, ἀνάμεσα στὰ πολλὰ λόγια τῶν πανηγυρισμῶν, θὰ μᾶς ἀφήσει τὸ 1971 καὶ μερικὲς ἐκδόσεις σημαντικῆς καὶ χρήσιμης. Δὲν ἦρθε ἡ ὥρα βέβαια νὰ κάνει κάποιος τίς ἀπαραίτητες ἀποτιμήσεις, γιὰ τὸ ἔορτασμός τῆς 150ετηρίδος συνεχίζεται, με τὸ μῶμα πὺς βρίσκονται ἀκόμη στὰ πιστήρια. Ὡστόσο, μπορούμε ἀπὸ τώρα νὰ ποῦμε, πὺς ἡ προσφορά τοῦ κ. Γ. Χ. Χιονίδη, μὲ τὴν ἐκδόσιν τῆς 'Ακολουθίας τοῦ νεομάρτυρος 'Αρσενίου, εἶναι μιὰ θετικὴ προσφορά στὴ μακεδονικὴ ἀγιολογία καὶ ὕμνογραφία, καθὼς καὶ στὴ γενικώτερη βιβλιογραφία τῶν Νεομαρτύρων τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ εἶναι πρὸς τιμὴν τοῦ Μητροπολίτου Βεροίας καὶ Ναούσης κ. Παύλου, ποῦ ἔγινε χορηγὸς τῆς ἐκδόσεως βάζοντάς τιν ἐπὶ τὴ σκέπη «τῆς Μητροπόλεως, ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 150 ἐτῶν ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς παλιγενεσίας». Ὁ πρόλογος, ποῦ θυμίζει «δεσποτικὸ κήρυγμα» γενικοτήτων, (ἐκτὸς ἀπὸ τὸ σόλοικο «ἀξιῶσαι» ποῦ διέφυγε καὶ ἀπὸ τὸν φοβερὸ διορθωτὴ Ντίνου Χριστιανόπουλο, σ. 5, κάτω) βοηθεῖ τὸν ἀπλὸ ἀναγνώστη νὰ καταλάβει, πὺς «ὁ νεομάρτυς καὶ ἱερομάρτυς 'Αρσένιος ἀποτελεῖ μεγάλην φυσιογνωμίαν ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ἁγίων Πατέρων τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας» καὶ πὺς κι αὐτὸς πρέπει νὰ γίνῃ συνεχιστὴς τοῦ ἔργου τοῦ ἁγίου 'Αρσενίου, μὲ τὴν ἀφοσίωσίν του στὸ Χριστὸ καὶ στὸ «μέγα ἡμῶν Ἔθνος» (σ. 5-6).

Ὁ κ. Χιονίδης εἶναι γνωστότατος συγγραφέας καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ τὸν παρουσιάσουμε. Συλλογίζομαι, μάλιστα, πὺς ἂν εἶχαμε σὲ κάθε μακεδονικὴ πόλιν ἢ χωριὸ ἕνα Χιονίδη (δικηγόρο, καθηγητὴ, ἱερέα ἢ δάσκαλο, —ἀδιάφορο), θὰ ἔξεραμε τὸν τόπο μας καὶ τίς ρίζες μας πολὺ καλύψαμε ἀπ' ὅ, τι σήμερα. Ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του τὴν ἰδιαίτερον καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν τῆς, ὁ κ. Χιονίδης ρίχτηκε στὴ μελέτῃ ἀγιολογικῶν καὶ ὕμνολογικῶν ἔργων, γιὰ νὰ βγάλει σωστὰ τὴν 'Ακολουθία τοῦ ἁγίου 'Αρσενίου, ἐπισκόπου τῆς Βεροίας, ποῦ ἑμαρτύρησε πιθανάτα — κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ συγγραφέα — στὰ 1836.

Ὁ συγγραφέας μᾶς δίνει τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν του, ὅστερ' ἀπὸ σχεδὸν ἐξαντλητικὴ χρῆσιν τῶν πηγῶν καὶ τῶν βοηθημάτων του (σ. 7-18) στὴ σ. 19 ἔχουμε τίς εὐ-

χαριστίες του πρὸς ὅλους ὅσους τὸν βοήθησαν (G. Krodell, Α. Πολίτης, Α. Βρανούσης, Β. Δ. Φόρης, Ἰ. Στεφανῆς, Σ. Ποιμενίδης, Ν. Νικολαΐδης, Ντ. Χριστιανόπουλος καὶ ἅγιος Βεροίας καὶ Ναούσης Παῦλος)· στίς σελίδες 23-29 μᾶς δίνει τὸ κείμενο τῆς Ἀκολουθίας, ὅπως τὸ βρῆκε στὸν Κώδικα 269 (παλιὰ τοῦ ἀριθμηση: Β. 353) τῶν Μετεώρων (Ἰ. Μ. Μεταμορφώσεως), ff. 102^r-111^v. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ὁ ἀναγνώστης βρίσκει λεπτομερὴ βιβλιογραφία (σ. 31-32), τέσσερις ἀσπρόμαυρους πίνακες (ἀνάμεσα στίς σ. 32 καὶ 33) καὶ ἕναν πολὺ χρήσιμο πίνακα κυρίως προσώπων (σ. 33-34), ποὺ θὰ ἦταν πιὸ χρήσιμος ἀκόμη ἂν περιελάμβανε καὶ τὰ πράγματα - θέματα.

Γενικὰ ἡ ἐκδόση, σὺν ἐκτύπωση καὶ σὺν ἐμφάνιση, δίνει ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση. Τοῦτο ὀφείλεται στὸ συγγραφέα, στὸν κ. Χριστιανόπουλο καὶ στὸν τυπογράφου κ. Νικολαΐδη. Γιὰ ὅσα πράγματα στὰ σοφὰ «Εἰσαγωγικὰ» του ὁ κ. Χιονίδης, καθὼς καὶ γιὰ τὸ κείμενο τῆς Ἀκολουθίας, θὰ θέλαμε νὰ σημειώσουμε ἐδῶ μερικὲς παρατηρήσεις μας. Περισσότερο γιὰ συζήτηση πάνω σὲ μερικὰ ἐρωτηματικά καὶ λιγώτερο, ἴσως, διόρθωση τῶν ἐσφαλμένων.

Πρῶτα-πρῶτα, μοῦ φαίνεται λίγος τραβηγμένη ἡ ἐρμηνεία τοῦ «εὐαχρία μυστικὴ» (σ. 8 καὶ 18). Ἐδῶ δὲν ἔχουμε «κρυφὸν πανηγυρισμό, ἀπὸ φόβο τῆς Τουρκίας, ἀλλὰ μυστικὸ πανηγυρισμὸ καὶ συμπόσιο — μὲ τὴν ἔννοια ποὺ δίνουν σ' αὐτὴ τὴ λέξη οἱ ὀρθόδοξοι βάρδοι τῆς ὑμνογραφίας μας.

Τίποτε δὲν ἀποκλείει νὰ χάθηκε τὸ πρωτότυπο χειρόγραφο τῆς Ἀκολουθίας σὲ κάποια πυρκαϊὰ τῆς Βεροίας, ὅπως μᾶς λέγει ὁ συγγραφέας (σ. 10)· δὲν ἀποκλείεται, ἀκόμη, ὁ ὑμνογράφος τῆς νὰ εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν Ἰωάννη, ποὺ ἔγραψε τὸν κατανυκτικὸ κανόνα «εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν» (χφ Μετεώρων 269, ff. 97^r-101^v. Βλ. Ν. Βέη, Τὰ χειρόγραφα τῶν Μετεώρων, σ. 294). Ὅμως, τίποτε δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δεχθούμε, πὼς ὁ Ἰωάννης αὐτὸς εἶναι κάποιος Μητροπολίτης Βεροίας. Μπορεῖ καὶ νὰ ἦταν, ἀλλὰ δὲν ἔχουμε ἀποδείξεις νὰ τοῦμε, ὅπως θὰ ἤθελε ὁ συγγραφέας μας (σ. 10). Τὸ ἴδιο θὰ μπορούσαμε νὰ τοῦμε καὶ γιὰ τὸν ἀντιγραφέα Μαυριάνο, ἐπειδὴ τὸ μόνο ποὺ ξέρομε εἶναι, πὼς κάποιος Δημήτριος Μαυριάνος ἔτυχε νὰ 'ναι Βεροιώτης. Ἀλλ' ὅσοι, δὲν ξεκαθαρίζεται ἂν τὸ ὄνομα Μαυριάνος εἶναι ὄνομα βαφτιστικὸ ἢ ἐπώνυμο, στὸ τέλος τῆς Ἀκολουθίας, ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ. Ἐχουμε, λοιπόν, ἐκεῖ τὸ δίστιχο, ποὺ ὁ ἐκδότης μας τὸ ἀφῆνε μισοτελειωμένο, ἀφοῦ δυσκολεύεται καὶ δὲν διακρίνει — μὲ τὸ δίκιο του, ἀφοῦ εἶναι μουντζουρωμένο ἢ ἀχνό — τὸ στίχο ὡς τὸ τέλος· εὐτυχῶς ὁ Βέης εἶχε προλάβει νὰ τὸ διαβάσει καὶ μᾶς τὸ διασώζει ὁλόκληρο:

† Ἐργον τὸ παρὸν εὐλαβοῦς θυηπόλου
τοῦ μαυριάνου τοῦ πικλὴν γονικίτου.

Ἐδῶ θὰ μπορούσε νὰ σημειώσει κανεὶς, πὼς τὸ δίστιχο τοῦτο εἶναι γιὰ τὸν κώδικα στὸ σύνολό του καὶ ὄχι γιὰ τὴν Ἀκολουθία εἰδικά. Θὰ μπορούσε, λοιπόν, νὰ παραλειφθεῖ χωρὶς νὰ ζημιώνεται ἡ ἐκδόση. Ἐτσι μάλιστα ποὺ μπαίνει στὸ τέλος, ὁ ἀπλοϊκὸς ἀναγνώστης μπορεῖ νὰ πάρει τὸ Μαυριάνο καὶ γιὰ ποιητὴ τῆς Ἀκολουθίας.

Συμφωνοῦμε ἀπόλυτα μὲ τὸν κ. Χιονίδη γιὰ τὴν ἀναγνώριση ἢ ἀνακρίρυξη (σ. 11) τοῦ νεομάρτυρος Ἀρσενίου σὲ Ἅγιο. Ἀφοῦ, λοιπόν, εἶναι θαυματουργὸς καὶ στὴ συνείδηση τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ ἀναγνωρίζεται ἤδη ὡς ἅγιος, ὁ οἰκεῖος Ἐπίσκοπος πρέπει νὰ τὸ ζητήσει ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, γιὰ νὰ γίνη ἡ σχετικὴ Πράξη.

Τὸ συναξάρι τοῦ ἁγίου (σ. 15-18), ποὺ ἐκμεταλλεύεται σωστά τὴν Ἀκολουθία, εἶναι πολὺ καλὰ γραμμένο, ἔστω καὶ ἂν ἡ γλῶσσα καὶ τὸ ὕφος δείχνουν πέννα ἱστορικοῦ καὶ ὄχι συναξαριστῆ. Ἡ τελευταία παράγραφος (σ. 18), θὰ πῆγαινε καλύτερα σὺν ὑποσημείωση, νομίζω.

Ἄς ἔρθουμε τώρα στὰ ὑμνογραφικὰ θέματα. Μερικὲς ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις, ἴσως στενωχωρήσουν τὸν κ. Χιονίδη. Δὲν θὰ τὸ ἤθελα. Τὶς σημειώνω μόνο καὶ μόνο ἀπὸ ἀγάπη.

Ἄν αὖριο κυκλοφορήσει μιὰ «λειτουργική ἐκδόση» τῆς Ἀκολουθίας, ἴσως νὰ μὴν εἶναι ἐντελῶς ἄχρηστες αὐτές - ἐδῶ οἱ ἀράδες, μὲ τὶς στενόχωρες παρατηρήσεις.

Γιὰ δόσους ξέρουں λίγο ἀπὸ ὑμνολογικὴ παλαιογραφία, τὰ σημάδια (κόκκινα ἢ μαύρα) ποὺ πλημμυρίζουν τοὺς στίχους δὲν εἶναι κατάχρηση («τῶν τελειῶν»), ἀλλὰ ἡ μετρικὴ λεγόμενη στίξη, ποὺ ἄλλοτε ὀδηγοῦσε τὸν ἀναγνώστη καὶ τὸν ψάλλη. Σήμερα, ὅταν δὲν μποροῦμε νὰ ἐκδώσουμε τὰ κείμενα τῆς βυζαντινῆς ὑμνογραφίας σὲ στίχους, τὰ ἐκδίδουμε καταλογάδην, ἀλλὰ πάντα μὲ τὴ μετρικὴ στίξη ἢ μὲ ἀστερίσκους (ὅπως οἱ παλιότερες ἐκδόσεις τῆς Ρώμης, τῆς Βενετίας, τοῦ Τρεμπέλα στὴν «Ἐκλογή» καὶ τοῦ Φουντούλη τελευταία στὴν ἐκδόση τοῦ Συμεῶν) — ἀλλὰ ποτὲ μὲ τὴ στίξη τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ.

Γιὰ τὶς λέξεις «ἄθροον» (ff. 111^r καὶ 102^v), «ἐδέντευκτον» (f. 103^v, καὶ ὄχι 103^r) καὶ «ὑπέρευεν» (f. 105^r), συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὸν ἐκδότη τῆς Ἀκολουθίας. Ἡ διόρθωση ὅμως τοῦ «ἀγαλληθείς» (f. 105^r) σὲ «ἀγάλληθείς» δὲν μὴν φαίνεται εὐτυχής, οὔτε ἐπιτυχής. Εὐδικῆς σὲ τέτοιες περιπτώσεις δὲν εἶναι συνηθισμένες. Καθὼς ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῖ συχνὰ τὸ «ἀγάλλη», ἴσως θὰ μποροῦσε ὁ ἐκδότης νὰ ψάξει ἄλλοι τὸν ὀρθὸ τύπο: παλαιογραφικὰ καὶ μετρικὰ οἱ καλύτερες ἐκδοχεὶς θὰ ἦταν «ἀγάλλη θείως» ἢ «ἀγάλλη θεῖτε».

Γιὰ τὶς βραχυγραφίες τῆς ζ' φῶδης δὲν ἦταν δύσκολο νὰ βρεῖ τὴ λύση ὁ ἐκδότης, ἂν ἔψαχνε σ' ἓνα ὁποιοδήποτε Εἰρηολόγιο, νὰ ἴδῃ τὸν εἰρμό «Εἰκόνας Χρυσῆς». Στους κωδικογράφους καὶ τοὺς ἀντιγραφεῖς θεωρεῖται τόσο γνωστὸ τὸ τέλος τῆς φῶδης, ποὺ πολὺ συχνὰ τὸ παραλείπουν, χωρὶς κἄν νὰ σημειώσουν καὶ τὶς βραχυγραφίες. Ἐχομε, λοιπόν, στὰ τρία πρῶτα τροπάρια τῆς ἑβδόμης φῶδης τὴν ἴδια πάντα κατάληξη - ἐφῶμινα: «εὐλόγητός εἰ ὁ Θεός, ὁ τῶν Πατέρων ἡμῶν» (γιὰ ν' ἀπαλειφθοῦν τ' ἀποσιωπητικά τοῦ κ. Χιονίδη).

Γιὰ τὶς ὀχτὼ ἢ ἑννία φῶδες τῶν κανόνων (δηλαδή τὴν παράλειψη τῆς β' φῶδης) ἡ συζήτηση θὰ μᾶς πηγαίνει μακριά. Πάντως δὲν ἔχομε πάντοτε ὀχτὼ φῶδες. Ὁ Παπαδόπουλος-Κεραμεὺς τὸ ἔχει γράψει ἀπὸ τὸ 1897, καὶ ὁ ὑπογραφόμενος βρῆκε ἀρκετοὺς κανόνες μὲ ἑννία φῶδες στὰ λειτουργικὰ χειρόγραφα τῆς Ὁξφόρδης. Τὰ στοιχεῖα εἶναι στὴ διάθεση τοῦ κ. Χιονίδη.

Δυστυχῶς δὲν μπορῶ νὰ συμφωνήσω καθόλου μὲ τὸν κ. Χιονίδη καὶ στὸ θέμα τῆς ἀκροστιχίδος. Τὰ καθίσματα καὶ τ' ἄλλα τροπάρια δὲν μπαίνουν ποτὲ στὴν ἀκροστιχίδα τοῦ κανόνος. Δὲν εἶναι, λοιπόν, σωστὸ νὰ λέμε: «Ἀρχιθῦτὸ μέλισμα Βερροίας τὸδε Ἰωάννου», ἀλλὰ: «Ἀρχιθῦτὸ μέλισμα Βερροίας τὸδε. Ἰωάννου». Ὅπως σ' αὐτές τὶς περιπτώσεις συμβαίνει, βγάζοντας τὸ ὄνομα τοῦ ποιητοῦ (Ἰωάννου), ἔχομε τὸ στίχο μὲ τὰ χαρακτηριστικά τοῦ ἱαμβικοῦ τρίμετρου, ὅπως λέγαν οἱ παλιότεροι, ἢ τοῦ βυζαντινοῦ δωδεκασύλλαβου, ὅπως θέλουν οἱ νεώτεροι: «Ἀρχιθῦτὸ μέλισμα Βερροίας τὸδε». Κανονικὸς βυζαντινὸς δωδεκασύλλαβος, μὲ τὴν τομὴ στὴν ἑβδόμη συλλαβὴ («ἐφθήμερης»).

Ἄν κάποτε χρειαστεῖ νὰ γίνῃ μιὰ «Φυλλάδα» γιὰ λειτουργικὴ χρῆση, θὰ πρέπει ἀπὸ τὴν Ἀκολουθία τοῦ κ. Χιονίδη νὰ λείπει ἡ γραμματικὴ καὶ νὰ μπεῖ ἡ μετρικὴ στίξη. Ἡ ἄνω-κάτω τελεία, ποὺ δὲν ὑπάρχει στὰ λειτουργικὰ μας βιβλία, νὰ δώσει τὴ θέση τῆς στὴν ἄνω στιγμὴ. Νὰ ξεχωριστοῦν οἱ τυπικὲς φράσεις - τίτλοι πρὶν ἀπὸ τὰ τροπάρια, ποὺ βοηθοῦν στὴ σύγχυση (ὅπως στὴ σ. 24, ὅπου τὸ Ἀπολυτίκιο τοῦ παίρνει εὐκόλα κανεὶς γιὰ Θεοτοκίο). Καὶ νὰ μπεῖ ὁ ἦχος στὸ Ἀπολυτίκιο καὶ νὰ μπεῖ ἡ μετρικὴ στίξη (σ. 23, 24 καὶ 29), ποὺ παραλείπεται. Φυσικά, θὰ φύγουν οἱ παρενθέσεις, ἀγκύλες, καθὼς καὶ τ' ἄλλα φιλολογικὰ σημάδια ποὺ κοσμοῦν τὴ σημερινὴ φιλολογικὴ ἐκδόση. Τότε ὅμως θὰ γίνῃ μιὰ σωστὴ δουλειά, καὶ ὁ κόπος τοῦ κ. Χιονίδη θὰ εἶναι εὐλογημένη διακονία καὶ θυμίαμα εὐοσμὸν εἰς τὸν ἅγιον Ἀρσένιο.